

Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi
Erzincan University Journal of Social Sciences Institute

2022-15(1)- E-ISSN-2148-9289

HAYAT VE EDEBİYAT

Life and Literature

Ahmet Fikret KILIÇ

Dr. Öğr. Üyesi, Erzincan Binali Yıldırım Üniversitesi

Asst. Prof. Dr., Department of Turkish Language and Literature

afikrekilic@hotmail.com

0000-0002-8215-0410

Atf/©: KILIÇ, Ahmet Fikret (2022). Hayat ve Edebiyat, *Erzincan Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, Yıl 15, Sayı 1, ss. 21-25

Citation/©: KILIÇ, Ahmet Fikret (2022). Life and Literature, *Erzincan University Journal of Social Sciences Institute*, Year 15, Issue 1, pp. 21-25

Makale Bilgisi / Article Information:

Makale Türü-Article Types : *Araştırma-Research*
Geliş Tarihi-Received Date : *04.03.2022*
Kabul Tarihi-Accepted Date : *06.05.2022*
Sayfa Numarası-Page Numbers: *21-25*
Doi : *10.46790/erzisosbil.1082856*

Yazar(lar), herhangi bir çıkar çatışması beyan etmemiştir.

Turnitin/Ithenticate/Intihal ile İntihal Kontrolünden Geçmiştir

Screened for Plagiarism by Turnitin/Ithenticate/Intihal

Licensed by CC-BY-NC ile lisanslıdır

HAYAT VE EDEBİYAT

Life and Literature

Ahmet Fikret KILIÇ

*“Cemiyet ferdin dışımızdaki büyümüş şekli,
ferd ise cemiyetin içimizdeki küçülmüş hâlidir.”*

O. OKAY

Öz:

Edebiyat, dille yapılan bir güzel sanattır. Duygu, düşünce ve hayâllerin okuyucu üzerinde estetik bir heyecan ve hayranlık uyandıracak şekilde ifade edilmesidir. Varlık şartı olarak şahsî bir yaratma olsa da toplumsal bir olgudur. Edebiyat var olduğundan beri hep hayatla iç içe olmuştur. Bu yüzden bir toplumun coğrafyası, dinî, millî, siyasî ve estetik hayatıyla edebiyatı arasındaki bağlantılar çok kuvvetlidir. Zira edebiyat da diğer bütün insanî eylemler gibi, kendine özgü bir düşünce, bir duyumsama biçimi olarak tarihsel yaşam içinde ortaya çıkar. Toplumsal hayat, insanın bütün eylemlerini, sanatı ve edebiyatı beslediği gibi, edebiyat da hayatı besleyen bir kaynak, yarını hazırlayan bir kuvvet olmuştur. Toplumsal ve kültürel değerler, gelecek kuşaklara edebiyat aracılığı ile aktarılır. Böylece kültürel bütünlüğün sağlanmasında ve toplumsal bilincin canlı tutulmasında edebiyatın payı büyüktür.

Anahtar Kelimeler: Sanat, Edebiyat, Hayat

Abstract:

Literature is a fine art made with language. It is the expression of feelings, thoughts, and dreams in a way that arouses aesthetic excitement and admiration on the reader. Even if it is an individual creation as a condition of existence, it is a social phenomenon. Literature has always been intertwined with life since its existence. Therefore, the connections between a nation's geographical environment and then its religious, economic, legal, moral, moral, political life and literature are very strong. Because literature, like all other human actions, emerges in historical life as a unique way of thinking and feeling. As social life nourishes all human actions, art, and literature, literature has also been a source that nourishes life and a force that prepares the future. Social and cultural values are transferred to future generations through literature. Thus, literature has a great role in ensuring cultural integrity and keeping social consciousness alive.

Keywords: Art, Literature, Life

GİRİŞ

Bilindiği gibi, “*edebiyat*” kelimesi Arapça (iyi huy, iyi ahlâk anlamında) “*edeb*” kökünden türetilmiştir. Ancak kavram olarak “*edebiyat*”, Tanzimat döneminde, Fransızcadaki “*littérature*” karşılığı olarak kabul görmüş, Türkçede, farklı anlamlarda kullanılmıştır. Bunlardan en yaygın olanı ise “*dille yapılan güzel sanattır.*”

Edebiyat kuramlarında yüzyıllarca sanatın ve edebiyatın ne olduğu sorularına çeşitli cevaplar verilmiştir. Bu görüşlerin bir kısmında edebî eserin mahiyeti ve yapısını oluşturan (muhteva- dil-yapı/form ve üslûp) unsurlar dikkate alınarak, birbirinden farklı ama birbirini tamamlar mahiyette tanımlar yapılmıştır:

-Yazma sanatı ile ilgili kaidelerin bütünü ve bu kaidelere uygun yazılmış eserler;

-Bir halkın ahlâk ve adetlerini, düşünce ve hislerini her türlü tavır ve hallerini üst bir dille tasvir eden eserler;

-Hayatın gerçeklerinden birtakım ayıklama, seçme, değiştirme ve eklemeler yaparak dil malzemesiyle yeni bir bütünlük, özel bir yapı meydana getiren eserler;

-Duygu, düşünce, hayâl, heyecanın dildeki izdivacından meydana gelmiş ahenkli bir bütün, bir terkip;

-Dille yapılan bir güzel sanat dalı (Çetişli, 2014: 18-19).

Bütün bu ve benzeri tarifleri Orhan Okay’ın “*edebiyat, duygu, düşünce ve hayâlleri okuyucu üzerinde estetik bir heyecan ve hayranlık uyandıracak şekilde ifade sanatıdır.*” (Okay, 1991: 309). tarifinde birleştirmek mümkündür.

Bir kısmında ise, edebiyat eserinin yapısından çok, özellikle edebî eserin meydana gelmesinde rol alan (sanat eseri-sanatkâr-Okur-toplum) unsurlardan hareketle edebiyatın tanımından ziyade, işlevine yönelik görüşler ileri sürülmüştür (Moran, 2014: 9-10).

Edebiyat eserinin mahiyeti kadar işlevleri de önemlidir; zira toplumsal hayatın içinde varlık kazanan edebiyat, hayatın türlü yansımalarından dolayı, insan/hayatla ilgili disiplinlerin ilgi alanına dahil olmuştur; tarihten sosyolojiye, siyasetten ekonomiye, dinden ahlâka, hatta hukuka varan bütün sosyal bilimler çalışmalarında edebiyat/edebiyat tarihine bakmak, elde ettikleri verilerden yararlanmak gereğini duymuşlardır.

Bu yüzden bütün insanlık tarihini kapsayacak kadar derin ve bütün insanlığı kucaklayacak kadar geniş bir evrene açılan edebiyatın amacı ve işlevi konusunda pek çok farklı yaklaşımlar ortaya çıkmıştır.

Bu farklı yaklaşımlar, bilindiği gibi, iki ana başlık etrafında kategorize edilmiştir; “*Pragmatist*” yaklaşımda olanlar “*faydalı*” olma işlevini yüklerken, “*estetik haz*” verme yaklaşımında olanlar da “*güzel*” olma işlevini yükler, üçüncü grup ise bu iki gurubun yaklaşımını hem faydalı hem de güzel olma işlevinde birleştirir.

Biz, bu yazımızda, “*edebiyat-toplum*” ilişkisi bağlamında edebiyat eserinin sanatkârdan okura, okurdan topluma, hatta insanlığa uzanan ve genişleyen bir evrende ne işe yaradığı ne türden faydalar sağladığı; başka bir söyleyişle, “*edebiyatın toplumsallığı*” üzerinde dikkatlerimizi ifadeye çalışacağız.

Sanat eseri, varlık şartı olarak ferdî bir yaratma olsa da toplumsal bir olgudur. Cemil Meriç’in ifadesiyle, “*her debi eser sosyal bir olaydır. Ferdin eseridir, ama ferdin içtimaî eseridir*” (Meriç, 1974: 283). Şöyle ki, edebiyatın ortaya çıkışı insanın toplumsallaşma süreci ile başlar. Bu nedenle edebiyat ve toplumların tarih boyunca geçirdiği siyasî, sosyal, zihni ve hissi değişimler paralellik gösterir. Çünkü, genel anlamda insan bağımsız ve özgür bir varlık değildir; kendisini şekillendiren doğal ve toplumsal şartların ürünüdür. Dolayısıyla sanatkâr öz anlatısında zamana, çevreye, doğal ve toplumsal koşullara bağımlıdır (Kara, 2004: 138-139). İster istemez “*zamanın ruhu*”nu taşır. “*Herhangi bir edebiyat eserinin -ne kadar mücerret olursa olsun- bulunduğu devrin hayatını aksettirmemesi kabil değildir. Şairler ve sanatkârlar, hatta farkında olmayarak, içinde yaşadıkları devrin ve muhitin tesirinden mühlhem olurlar*” (Levent, 1980: 259). Bu nedenle, sanat- insan- toplum arasında güçlü ve köklü bağlar bulunmaktadır

Edebiyat var olduğundan beri hep hayatla iç içe olmuş, temel dayanak olarak hayatı, malzeme olarak da insanı ele almıştır. Bu yüzden sanatkarlar, dış dünyadan kazandıkları yaşantıyı kendi zihin dünyasında yeniden kurarlar. Bu yeniden “yaratma” sürecinde, ona “güzel” denen duyguyu da katarak düşünce, duygu ve hayalle yoğurlar. Edebî eser, hiç şüphesiz onu vücuda getiren yazarın hayatı ile, tarihî ve sosyal çevresiyle de yakından ilgilidir. Sanatçı yaratış süreci içinde, şuur ve şuur-altı kuvvetlerin tesiri altında toplumsal değerleri birleştirir, estetik bir terkibe kavuşturur (Kaplan, 2008: 9).

Sanat, vücut bulduğu toplumun diğer kurumlarıyla ilişkili ve onlarla ahenklidir. Bu yüzden bir milletin coğrafi çevresiyle, sonra dinî, iktisadî, hukukî, ahlâkî, bedîî, siyasî hayatıyla edebiyatı arasındaki bağlantılar o kadar açık ve o derece kuvvetlidir (Köprülü, 1980: 1-2).

Borges Giovanni: “Ben, diyelim, ayda yaşayan bir adam üstüne bir öykü yazsam bile o bir Arjantin öyküsü olarak çıkar ortaya, çünkü Arjantinliyim; kaynağı da Batı uygarlığı olur, çünkü ben de o uygarlıktanım” der (Sağlık, 2004: 13).

Sanatın var oluşu ile birlikte, asırlar boyunca edebiyatçıları arasında olduğu kadar, edebiyatla uzaktan yakından az çok ilgili kimseler arasında “Sanat sanat için midir?” yoksa “Sanat fayda için midir?” meselesi münakaşa konusu olmuştur.

Bu İki zıt düşünceden bazen biri, bazen diğeri devirlere, siyasî ve sosyal durumlara, hatta rejimlere, sanatkarların etkilerine göre hâkim olmuştur. Bunlardan birini sanatın amacı saymak, sanat için bir eksiklik olur. Çünkü sanat/edebiyat ne sadece sanat, ne de toplum içindir. Sanat kendi için olduğu kadar, başka şey içindir de. (Sağlık, 2004: 13). Önemli olan sanat eserinin büyüklüğüdür. Bu da uyandırdığı estetik heyecan ve hayranlıkta saklıdır. (Okay, 1990: 54).

Nitekim, sanat eserinin varlık şartı insanî oluşudur. Yapıcısı da muhatabı da insandır. Hal böyle olunca, bir sanat eseri ister istemez bir tarafıyla sosyaldır ve faydacıdır.

Bu iki anlayıştan hareketle meydana getirilen edebiyat eserlerinden birini red, diğeri kabul etmek mümkün değildir. Çünkü biri içimizdeki âlemi, diğeri dışımızdaki dünyayı inşa eder. Bu nedenle, bir sanat eseri ne kadar ferdî olursa olsun bir sosyal tarafı vardır. (Okay, 1990: 41-42). Bir başka ifadeyle, “ferdin, sosyal çevreden kopması mümkün olmadığına göre, sanatkar olarak edebiyatçı dediğimiz insanın, dolayısıyla eserinin de asgari seviyede bile olsa tarihî ve siyasî bir zeminde düşünülmesi tabiidir” (Okay, 2016: 8).

Bütün sanat biçimlerinde olduğu gibi, edebiyat da toplumsuz olmaz, olamaz. “Fertler ne kadar büyük ve deha sahibi olursa olsun, onları zaman ve mekândan sıyrılmış olarak anlayıp anlatmak imkânsızdır; .... Bir eser, bir muharrir, münferit ve mücerret olarak asla anlaşılabilir; ... onun etrafındaki merkezleri aynı olan içtimaî muhtelif daireleri, yani ailesini, ehlibasını, doğum yerini, vilayetini, ırkını, milliyetini anlamalıdır. Bir edebî eser bir çiçeğe teşbih edilebilir. Çiçek kendini tutan dala, dal sapa bağlı olduğu için, o çiçeği anlamak bütün ağacı, hatta onun yetiştiği toprağı anlamayı ihtiyaç gösterir. ... En şahsî bir sanatkar, mutlaka muhitine, ailesine, zamanın temayüllerine birçok şeyler borçludur.” (Köprülü, 2004: 47).

Zira edebiyat da diğeri bütün insanî eylemler gibi, kendine özgü bir düşünce, bir duyumsama biçimi olarak tarihsel yaşam içinde ortaya çıkar, tekevvün eder. Bu yüzden edebiyat tarihi toplumların, kültürlerin ve insanlığın gerçek tarihi ile iç içedir. Bu doğal ve kaçınılmaz ilişki edebiyatın toplumsallığının bir başka görünüşüdür (Çağan, 2004: 73).

Edebiyat, kültürün aynasıdır; kültür sahasında ne varsa onların yansımalarını edebiyatta bulmak mümkündür. Bir başka ifadeyle, “Edebiyat cemiyetin ifadesidir.” Dolayısıyla bir milletin fikrî ve hissî temayüllerini, zevk ve medeniyetteki tekâmülünü edebiyatında görmek, takip etmek mümkündür (Köprülü, 2004: 40-46).

“Sanatı bir yansıtma olarak görmek yüzyıllar boyu devam etmiş ve zamanımıza kadar gelmiş bir kuramdır...” Ayna benzetmesini on sekizinci yüzyılda Dr. Johnson edebiyat için kullanır; Shakespeare’in okura hayatı doğrulukla yansıtan bir ayna tuttuğunu söyler, Daha yakın zamanlarda,

örneğin Stendhal, *Kırmızı ve Siyah*'ta romanı aynaya benzetir. Bizde de, Rezaizade Ekrem, hikâye ve romanın birer ibret aynası olduğunu söyler (Moran, 2014: 17-18).

Çağdaş romancılar da eserlerinde genel olarak hayatı aksettirmeyi gaye edinmişlerdir. Hatta bir romanın güzelliği, aksettirdiği hayatın zenginliği ile ölçülür. Ancak, hayat o kadar zengin ve çeşitlidir ki, hiçbir roman onu tamamıyla içine alamaz; buna imkân da yoktur. En azından yazarın bakış tarzıyla sınırlıdır. Nasıl her insan hayatın bir parçası ise, her edebî eser de öyledir. “*Her edebî eserde hayatın bir parçası görünür. Tıpkı kırık bir aynada insanın çehresinin gözükmeye gibi... Bir mısra, bir beyit, bir atasözü, hatta küçük bir deyişte bile insandan bir parça vardır*” (Kaplan, 2020: 11-12).

Denebilir ki, her sanat ürününün, her sanatsal etkinliğin açık olmasa bile örtülü bir toplumsal işlevi, bir mesajı vardır. Bu işlevin temel amacı ise, yaşam koşullarının olumlu yönde değişmesine ışık tutmak; toplumsal değişimin daha adil, daha dengeli ve daha insancıl olmasına katkıda bulunmaktır.

Sanat eseriyle ya da sanatkâr ile içinde yaşadığı toplumsal koşullar arasında dinamik bir ilişki vardır. Fakat sanatın gelişmesini sadece bu koşullarla açıklamak sanatkârın yaratıcı dehasına haksızlık olur. Çünkü birer “*üst yapı*” ürünü olan sanat eserleri duygu, düşünce ve aklın ortak ürünleridir.

Sanatın temel işlevi, toplumsal yapının özünü ve niteliğini anlamak; var olan toplumsal gerçeklikten hareketle geleceğin ve gerçekliğin nasıl olabileceğini sezme, insanların, daha sağlıklı yaşam koşulları sunan bir toplum düzenine yönelmesini sağlamaktır.

Bu tarihsel işlevinden dolayıdır ki, topluma hizmet bağlamında sanatın, bilimin, felsefenin hatta dinin insanlığa sunduğu bilgiden bir önceliği vardır. Çünkü bilim, insan zekâsının gelişim aşamasında en üst ve en son basamağında varlık kazanırken, sanatsal eylemler, yapıp-etmeler insanlık tarihiyle eş zamanlıdır, dolayısıyla sanat bilimden daha eski ve daha köklüdür. Toplumsal hayatın şekillenmesinde de önceliği vardır (Armağan, 1988: 1-4).

Toplumsal hayat, insanın bütün eylemlerini, sanatı ve edebiyatı beslediği gibi, edebiyat da hayatı besleyen bir kaynak, yarım hazırlayan bir kuvvet olmuştur (Karpat, 2017: 71-72).

Bu gerçeklikten hareketle, sanat/edebiyat çağın ürünü olduğu kadar, çağın da mimarıdır denebilir.

Edebiyat toplumsal yapıyı oluşturan kültür öğelerinden biri olduğu için. Hem toplumdan etkilenir hem de toplumu etkiler. Sosyal yapının şekillenmesinde katkıda bulunur, toplumsal ve kültürel değerler, gelecek kuşaklara edebiyat aracılığı ile aktarılır. Böylece kültürel bütünlüğün sağlanmasında ve toplumsal bilincin canlı tutulmasında edebiyatın payı büyüktür.

Bu işlevinden dolayı edebiyat, bir bakımdan toplumların değişim ve gelişmelerinin “estetik kaydı” hükmündedir. Bu bağlamda Türk edebiyatı, Türk toplumunun yaşadığı değişimlerin tanıklığı bakımından zengin bir geçmişe sahiptir. Cemiyetimizin yaşadığı coğrafya ve medeniyet değişimlerinin içten yansımalarını edebiyat eserlerinde takip etmek mümkündür (Kaplan, 2016: 13-14).

“*Tanzimat, Birinci ve İkinci Meşrutiyet, Cumhuriyet gibi rejim değişiklikleri, devrimler, ihtilaller, savaşlar, hükümet darbeleri, ara rejimler, hatta bazı özel örnekleriyle iktidar değişiklikleri*” bile yakın devir tarihi içinde topluma şu veya bu nispette tesir eden önemli hadiselerdir. Ancak, siyasi hadiselerin kesin başlangıçları olmasına karşılık, bunların topluma yansımaları, intikalleri bu derecede belirlenmiş tarihleri gösterilemez. Bu değişimlerin toplumda ve toplumun sosyal ve kültürel kurumlarında yankısı daha geniş ve daha uzun bir süreçte olur (Okay, 2016: 198).

Tarihimiz boyunca medeniyet değişimlerinin düşünce temellerini ve temsilcilerini edebiyatımızda buluruz. Bilhassa, Tanzimat dönemiyle ivme kazanan medeniyetin yeniden inşa sürecinin bütün ayrıntılarını; Meşrutiyet, Millî Edebiyat, Cumhuriyet döneminin “*yeni lisan*”, “*yeni insan*”, “*yeni hayat*” ve “*yeni toplum*” modellerini, edebi eserlerimizde görmek mümkündür.

REFERENCES/KAYNAKÇA

- ARMAĞAN, İ. (1988), *Sanat Üstüne Toplumbilimsel Bir Deneme*, Hatiboğlu Yay. Ankara.
- ÇAĞAN, K. (2004), “Sanat ve Edebiyatın Toplumsal Perspektifi”, *Hayat Edebiyat Siyaset, Siyaset* Hece Özel Sayı, Yıl. 8, Sayı 90/91/92, s.73
- ÇETİŞLİ, İ. (2011), *Edebiyat Sanatı ve Bilim*, Akçağ Yay. Ankara
- ÇETİŞLİ, İ. (2014), *Batı Edebiyatında Edebî Akımlar*, Akçağ Yay. Ankara
- KAPLAN, M. (2008), *Hikâye Tahlilleri*, Dergâh Yay. İstanbul
- KAPLAN, M. (2020), *Kültür ve Dil*, Dergâh Yay. İstanbul
- KAPLAN, R. (2016), *Bartın Üniversitesi Uluslararası Edebiyat ve Toplum Sempozyumu, Bildiriler Kitabı 1. Cilt*, s.
- KARA, E. (2004), “Toplumsal Bir Olgu Olarak Sanat”, *Hayat Edebiyat Siyaset Hece Özel Sayı*, Yıl. 8, Sayı 90/91/92, s.138-139
- KARPAT, K. (2017), *Edebiyat ve Toplum*, Timaş Yay. İstanbul
- KÖPRÜLÜ, M. F. (1980), *Türk Edebiyatı Tarihi*, Ötüken Yay. İstanbul
- KÖPRÜLÜ, M. F. (2004), *Edebiyat Araştırmaları 1*, Akçağ Yay. Ankara.
- LEVENT, A.S. (1980), *Divan Edebiyatı*, Enderun Kitabevi. İstanbul
- MERİÇ, C. (1974), *Umrandan Uygarlığa*, Ötüken Yay. Ankara
- MORAN, B. (2014), *Edebiyat Kuramları ve Eleştiri Yöntemleri*, İletişim Yay. İstanbul
- OKAY, O. (1990), *Sanat ve Edebiyat Yazıları*, Dergâh Yay. İstanbul.
- OKAY, O. (1991), *Kültür ve Edebiyatımızdan*. Akçağ Yay. Ankara
- OKAY, O. (2016), *Batılılaşma Devri Türk Edebiyatı*, Dergâh Yay. İstanbul.
- OKAY, O. (2011), *Edebiyat ve Edebî Eser Üzerine*, Dergâh Yay. İstanbul.
- SAĞLIK, Ş. (2004), “Edebiyatta Bağlanma Sorunu”, *Hayat Edebiyat Siyaset, Hece Özel Sayı*, Yıl. 8, Sayı 90/91/92, s. 13.

EXTENDED SUMMARY

Literature is one of the fine arts. It is derived from the Arabic root “adab” (meaning good manners, good morals). However, "literature" as a concept was accepted as the equivalent of "literature" in French during the Tanzimat period. Literature, with its most well-known definition, is the art of expressing feelings, thoughts, and dreams in a way that arouses aesthetic excitement and admiration in the reader.

Although a work of art is an individual creation as a condition of existence, it is a social phenomenon. For this reason, literature shows parallelism with the political, social, mental, and emotional changes that societies have undergone throughout history. There are strong ties between the geographical environment of a nation and then its religious, economic, legal, moral, moral, political life, and literature.

Literature has always been intertwined with life throughout history. For this reason, artists re-establish the experience they have gained from the outside world in their world of thought. A literary work is undoubtedly closely related to the life, historical and social environment of the author who brought it into being. In the process of creation, the artist combines social values under the influence of conscious and subconscious forces and brings them into an aesthetic composition.

Since literature is one of the cultural elements that make up the social structure, on the one hand, it is affected by society, on the other hand, it affects the society. Social and cultural values are transferred to future generations through literature. Thus, literature has a great role in ensuring cultural integrity and keeping social consciousness alive.

As the subject of art/literary activities is an artist, not only is it the work of individual creation, but it also has a social character by the fact that the artist has a social identity. The more "beautiful" it is due to the artist's subjective creation, the more "useful" it is with its ties to society. In other words, an art/literary work is beautiful on the one hand and useful on the other.

Throughout our history, we find the thought bases and representatives of civilizational changes and the construction process in our literature. In particular, all the details of the rebuilding process of civilization, which gained momentum with the Tanzimat period; It is possible to see the 'new language', 'new human', 'new life' and 'new society' models of the Constitutional Monarchy, National Literature and the Republican era in our literary works.

Turkish literature has a rich history in terms of witnessing the changes experienced by Turkish society. It is possible to follow the sincere reflections of the geography and civilization changes that our society has lived through in literary works.